

FOU-OPPGAVE

MGLU3511

HVORDAN BLIR KRIGEN I AFGHANISTAN (2001) OG IRAK-KRIGEN (2003)
FREMSTILT OG FORKLART I LÆREBØKER PÅ 10. TRINN?

SIGNE HØSTMARK

VÅREN 2022

Sammendrag

I denne Fou-oppgaven skal følgende problemstillingen besvares: «Hvordan blir krigen i Afghanistan (2001) og Irak-krigen (2003) fremstilt og forklart i lærebøker på 10. trinn?», med fokus på folkerett før og under krig. Vi skal også se nærmere på hvordan Norges deltakelse blir nevnt under krigene. For å svare på problemstillingen blir det benyttet en kvalitativ innholdsanalyse, hvor det blir sett på tre ulike lærebøker. To av disse lærebøkene er skrevet i 2008, og en i 2016. Alle tre lærebøkene er skrevet for elever på 10. trinn, og har forskjellige forlag. Det er laget to tabeller for å se nærmere på hvordan lærebøkene beskriver krigene. Den ene tabellen tar for seg folkerettslige begreper knyttet til krig, og den andre tar for seg begreper knyttet til den norske deltakelsen i krigene. Konklusjonen viser til at kun én av de tre lærebøkene inkluderer FN og sikkerhetsrådet som direkte knyttes til folkeretten, mens de tre andre lærebøkene er mer diffuse når det gjelder omtalelse av folkerettslige begreper. Når det kommer til den norske deltakelsen er det også kun én lærebok som omtaler den mer enn bare med en kort setning. Krigen i Afghanistan og i Irak blir omtalt i alle de tre samfunnsfaglige lærebøkene som er positivt, men ingen av dem nevner folkeretten eksplisitt, og omtalelsen av den norske deltagelsen er nokså snever.

Innledning

Folkeretten har blitt et sentralt aspekt under den nåværende krigen i Ukraina, og er dermed et meget dagsaktuelt tema. Russland invaderte Ukraina 24. februar 2022, og omtrent alle omtaler det som brudd på folkeretten (Reine-Nilsen, 2022). Dette er en krig som kommer til å bli sentral i fremtidige lærebøker. Da folkeretten har blitt mer omsnakket i den siste tiden, ønsker jeg å se nærmere på hva eksisterende lærebøker har inkludert av dette temaet. Det finnes flere kriger og konflikter å ta et dypdykk i, men jeg velger å se nærmere på angrepet på Afghanistan i 2001 og Irak-krigen i 2003. Grunnen til dette er at folkeretten er veldig sentral i de to krigene. Angrepet på Afghanistan var litt uavklart med tanke på folkeretten. Det handler om at det mentes at den ble brutt i 9/11, og USA hadde rett til selvforsvar (FN-Sambandet, 2021(e)). USAs invadering i Irak er konkludert med et brudd på folkeretten (FN-sambandet, 2021(b)). Det er nettopp dette jeg skal se nærmere på i denne oppgaven, hvor problemstillingen er som følgende: «Hvordan blir krigen i Afghanistan (2001) og Irak-krigen (2003) framstilt og forklart i lærebøker på 10. trinn?».

Folkeretten er et omfattende rettssystem og går ut på så mangt, og i denne oppgaven skal jeg se på folkerett knyttet til krig, rettere sagt *retten til krig* og folkeretten *under krig*. Ulfstein beskriver folkerett som et system av en rekke traktater som regulerer internasjonale forhold, og med en rettsorden som er ulik fra de nasjonale rettssystemene (Ulfstein, 2016, s. 8). I denne oppgaven settes det søkelys på hvilke folkerettslige begreper lærebøkene benytter seg av, og om det fremstilles brudd på folkeretten. Med folkerettslige begreper mener jeg begreper knyttet til FN, krig og militære forhold. Eksempler på det kan være FNs sikkerhetsråd, FN-prakten, folkeretten, krig, militærangrep og lignende. I tillegg vil det bli sett nærmere på om Norges posisjon er inkludert i temaene, og på hvilken måte det blir framstilt og forklart. Er det framstilt at Norge var i krig? Nedenfor tar vi en titt på litteratur knyttet til begrepene og tidligere forskning innenfor temaet. Så blir det sett på hvilken metode og lærebøker som er benyttet for å studere, og deretter presenteres og drøftes funnene. Til slutt kommer det en konklusjon av funnene.

Tidligere forskning og perspektiver på krig

For å finne svar på problemstillingen benytter jeg meg av ulike litteratur. For å få en nærmere innsikt på hva folkerett går ut på, benyttes Geir Ulfsteins bok «Hva er folkerett», som er en professor i folkerett ved Universitetet i Oslo (Ulfstein, 2016). Han har også skrevet noen artikler som blir brukt. Cecilie Hellestveit og Gro Nystuen er to folkerettsekspertene som har skrevet en bok som heter «Krigens folkerett, Norge og vår tids kriger», hvor kapittel én og tre blir brukt i denne oppgaven. Boken blir brukt til å se nærmere på folkerettsspørsmål rundt krigen i Afghanistan og i Irak, både generelt og Norges posisjon. For å innhente informasjon om Norges posisjon i krigene benyttes også boken «Stortinget og den lange krigen, 1991-2021» som er redigert av Grung og Heier, hvor det er kapittel seks som blir brukt (Grung & Heier, 2021). I tillegg blir det sett på regjeringens syn på Norges deltakelse i Irak siden 2003 i NOU 2016:8, som er utgitt av regjeringen (NOU, 2016:8).

Det finnes ikke mange eksisterende masteroppgaver innenfor problemstillingen i denne oppgaven. Det er mange treff på lærebokanalyse generelt, men ikke knyttet opp mot folkerett, FN og krig. Det er én tidligere FoU-oppgave skrevet av Silje Malme, som kan knyttes mest opp mot denne oppgaven. Det er en kvalitativ innholdsanalyse som tar for seg norske lærebøker i samfunnsfag på 10.trinn, og hun ser på forståelsen lærebøkene gir om folkerett og krigene i Midtøsten og Libya. Konklusjonen i denne oppgaven er at lærebøkene har både styrker og svakheter, hvor det er Kosmos 10 som bruker flest folkerettslige begreper. Det er også den eneste læreboken av de tre hun analyserer som konkluderer med brudd på folkeretten i Irak-krigen i 2003. Hun analyserer akkurat de tre samme bøkene som blir analysert i denne oppgaven, og det vil dermed bli spennende å se om det konkluderes med det samme (Malme, 2021, s. 17). Berthine Skogli Lillestrøm skrev i 2016 en masteroppgave som er en lærebokanalyse om menneskerettigheter i samfunnsfag. Internasjonale menneskerettigheter er en del av folkeretten, og hun konkluderer med at lærebøkene burde tilby en mer virkelighetsnær undervisning om temaet (Lillestrøm, 2016, s. 73-74). Det vil bli interessant å se hvordan denne studien koagulerer med disse to studiene.

Folkerett

Folkeretten regulerer forhold mellom stater, og har en egen rettsorden. Disse reglene finnes i form av traktater som er avtaler mellom stater, og i sedvanerett (Ulfstein, 2016, s. 8). Det oppstår internasjonal sedvanerett over tid. Dette skjer gjennom statenes faste praksis, i tillegg til en oppfatning om at denne praksisen uttrykker gjeldende rett. Noe som hører hjemme i sedvaneretten er for eksempel reglene om staters ansvar under folkerettsbrudd og staters suverenitet. I tillegg binder sedvaneretten statene på områder hvor det ikke eksisterer konvensjoner eller hvor stater ikke har sluttet seg til dem sammen (Ulfstein, 2016, s. 8). Traktatene fastsetter plikter og rettigheter blant stater, i tillegg benyttes de til å opprette organisasjoner som FN og internasjonale domstoler (Ulfstein, 2016, s. 8).

Folkerett er et begrep som er meget relevant i temaet om krig, da den er med på å regulere forhold mellom hva stater kan gjøre og ikke kan gjøre før og under krig. Vi har konvensjoner som inneholder sett med regler om krigføring, som Genèvekonvensjonene. Eksempler på Genève-regler er regler om stridighetene, beskyttelse av krigens ofre, våpen og om okkupasjon (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 176-177). Genèvekonvensjonene står i FN-pakten på Lovdata.no. På generell basis gir folkeretten forbud mot bruk av makt, i denne sammenheng med militære makter og krigføring. Om krig likevel bryter ut, er det også ett sett regler som er med på å regulere krigssituasjonen (Ulfstein, 2014, kap. 2). FN-pakten tillater dog maktbruk ved to tilfeller, nemlig retten til selvforsvar (FN-pakten, artikkel 51) og etter en beslutning tatt av Sikkerhetsrådet. FN-pakten er den viktigste traktaten som regulerer krig og fred (Ulfstein, 2014, kap. 3). Artikkel 51 i FN-pakten går ut på at om en stat blir utsatt for et militært angrep, kan staten forsvare seg med militære midler (De Forente Nasjoners Pakt, 1945, paragraf 51). Det gjelder kun om den er utsatt for væpnet angrep, og her kan det stilles spørsmål om hvor omfattende dette angrepet skal være for å bli karakterisert som et væpnet angrep. Dette, i tillegg til at selvforsvarsretten ikke krever at angrepet kommer fra en annen stat, er med på å vanskeliggjøre avgrensninger på om noe er misbruk av selvforsvarsretten (Ulfstein, 2014, kap. 3). Dette er noe vi skal se nærmere på i lærebøkene, altså hvordan de fremstiller årsakene til angrepene på Afghanistan og Irak, og om de konkluderer med folkerettslige brudd. Ulfstein skriver at en mistanke om at en stat har en forbindelse til internasjonal terrorisme ikke er grunnlag nok til å ta i bruk artikkel 51 om selvforsvar (Ulfstein, 2014, kap. 3). Dette kan være rettet mot USAs angrep på Afghanistan som vi

kommer nærmere inn på senere. Kollektivt selvforsvar er også tillatt, som vil si å hjelpe andre stater til å forsvare seg mot væpnet angrep. Et eksempel på en allianse som utfører nettopp dette er NATO (Ulfstein, 2014, kap. 3). Norge er medlem av NATO, og et spørsmål vi stiller i denne oppgaven er om hvordan Norges deltakelse i krigene fremstår i lærebøkene. I bunn og grunn er formålet med folkerett å avverge og regulere krig, og forhindre lidelser som kan oppstå (Ulfstein, 2014, kap. 6: B).

Det er eneste FNs Sikkerhetsråd som kan gjøre unntak fra suverenitetsprinsippet. Det er Sikkerhetsrådets oppgave å forhindre at det bryter ut en væpnet konflikt når det oppstår en trussel mot internasjonal sikkerhet og fred (FN-sambandet, 2020(c)). De fem faste medlemslandene er USA, Russland, Storbritannia, Frankrike og Kina. Om angrep skjer, er det kun Sikkerhetsrådet som kan bruke sin myndighet til å aktivisere militære tiltak. Ulfstein skriver at det imidlertid er flere svakheter med Sikkerhetsrådet, hvor det ene går ut på vetoretten (Ulfstein, 2016, s. 42). Om en av stormaktene legger ned veto, hindres tvangstiltak hvor det kan være høyst nødvendig. Selv om USA ikke klarte å overbevise de andre medlemmene i Sikkerhetsrådet om at grunnlagene for invaderingen i Irak var gode nok, forhindret ikke USA i å angripe landet (Ulfstein, 2016, s. 43). Folkeretten er også noe Norge som stat tar utgangspunkt i når norske soldater sendes på militære oppdrag i utlandet, nettopp om krig og konflikter står i tråd med folkeretten (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 56). Norge har bidratt med styrker i blant annet Afghanistan som vi har fokus på i denne problemstillingen, og her er det uenigheter blant folkerettsekspertene om hvorvidt Norges begrunnelser har vært gode nok. Dette skal vi se mer på nedenfor.

Konflikten i Afghanistan fra 2001

11. september i 2001 utførte al-Qaida et terrorangrep på USA, og som et motsvar til dette invaderte USA Afghanistan. Al-Qaida er en internasjonal terrororganisasjon/nettverk. Den er organisert i ulike lokale grupper i hele verden, og består av islamistiske ekstremister. Taliban er en opprørsgruppe i Afghanistan som kom til makten, og de lot al-Qaida ha basen sin i landet. 7. oktober i 2001 invaderte USA Afghanistan, noe de mente var i tråd med folkeretten, nettopp retten til selvforsvar (FN-Sambandet, 2021(e)). Det var stor oppslutning om USAs rett til selvforsvar blant stater i verden (Grung og Heier, 2021, s. 135).

Likevel er det uenigheter blant folkerettseksperterenes tolkning av selvforsvarsretten med tanke på USAs motangrep på Afghanistan. I 2001 hadde ikke USA noen bestemt mandat i FNs sikkerhetsråd, men ga seg selv retten til selvforsvar. Sikkerhetsrådets resolusjon tolkes for mange som en bekreftelse på at USA hadde nettopp disse rettighetene, men det er det flere som er uenige i (FN-Sambandet, 2021(e)). Ulfstein, som er folkerettsekspert, skriver i en artikkel om folkerett at Sikkerhetsrådet ikke uttrykte godkjenning til bruk av makt. Det var bare nevnt retten til selvforsvar i resolusjonenes fortale, og ikke i dens operative del, og at de resolusjonen ikke i seg selv gir et mandat til benyttelse av makt (Ulfstein, 2002, s. 69). Ulfstein konkluderer med at det rettslig sett ikke ble i seg selv godkjent bruk av makt fra USAs part (Ulfstein, 2002, s. 70). Folkerettseksperterene Cecilie Hellestveit og Gro Nystuen skriver i boken «Krigens folkerett» at det ikke lå et mandat fra Sikkerhetsrådet innen selvforsvarsretten. De skriver også at det stilles spørsmål til USAs bruk av selvforsvarsretten, og om måter USA har operert på har brutt med folkerettslige forpliktelser (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 78-79). Det har også vært store uenigheter mellom stater i ettertid om USAs rett til å angripe Afghanistan med bunn i selvforsvar (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 78-79). Det er derfor interessant å se på hvordan lærebøkene vinkler nettopp dette. USA kalte krigen for «den globale krigen mot terror», hvor målet var å bekjempe terrorgrupper og regimer. Som følge av denne «krigen mot terror», har 800 000 menneskeliv gått tapt, og minst 37 millioner mennesker har mistet sine hjem siden 2001 (FN-Sambandet, 2021(e)).

Norge har også tatt del i konflikten i Afghanistan. NOU 2016:8 (Norges offentlige utredninger) viser til at norske myndigheter hadde tre hovedmål. Det var å støtte USA og NATO, vise at de var *mot* internasjonal terror og *for* et bedre Afghanistan NOU, 2016:8, s.9). Fra 2001-2014 har det vært omkring 9000 norske som har utført militære tjenester. I denne perioden har Norge brukt rundt 20 milliarder kroner NOU, 2016:8, s.10). I NOU står det også at den militære tilværelsen i 2001 i Afghanistan hadde mandat fra FNs sikkerhetsråd, folkerettslig grunnlag i selvforsvarsretten og senere afghanske myndigheters samtykke (NOU, 2016:8, s.9). Ulfstein skriver at Bondeviks påpekning av at retten til selvforsvar ble vist til av Sikkerhetsrådet ikke var tilstrekkelig nok som folkerettslig begrunnelse, da Sikkerhetsrådet ikke tok standpunkt i dette konkrete tilfellet når det gjaldt selvforsvar (Grung og Heier, 2021, s. 135). Ulfstein skriver videre at det savnes en utdypende tolkning av hvor langt selvforsvarsretten bør kunne bøyes, ved beskyttelse av internasjonal terror. Grunnen til dette er fordi at faren for at retten til selvforsvar kan strekkes for langt (Grung og Heier, 2021, s. 135).

Irak-krigen i 2003

I 2003 invaderte USA Irak uten FN-mandat, som var et brudd på FN-pakten (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 72). USA hevdet at Irak hadde masseødeleggelsesvåpen og at det dermed var et forebyggende selvforsvar, men Sikkerhetsrådet ga ikke autorisasjon til denne operasjonen (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 72). Det viste seg at det aldri ble funnet noen masseødeleggelsesvåpen i Irak, og USA hadde tatt feil (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 72). I 2010 ble Irak-krigen offisielt avsluttet, men det har vært pågående konflikt og krig i landet i årene i ettertid likevel, og det har fortsatt vært amerikanske militærstyrker der. Det nykonservative miljøet i USAs utenrikspolitikk spilte en stor rolle etter 9/11 i 2001 (FN-sambandet, 2021(b)). Ideene om invadering av Irak ble formet av dette miljøet, og det handlet om at USA skulle spre demokrati og bekjempe ondskap med militære midler. Bush-administrasjonen sto for påståelsene om at det var en kobling mellom Iraks daværende president og diktator Hussein og al-Qaida, noe etterretningen i USA hevdet motsatt. USA løftet seg frem som et land som står opp mot ondskap og er moralske, tross folkeretten og FNs tillatelser (FN-sambandet, 2021(b)). Ut fra krigen oppsto også IS (Den islamske staten), som startet som en opprørsgruppe som kalte seg «al-Qaida i Irak», som etter hvert ble en stor terrororganisasjon. Invasjonen i Irak var et brudd på FN-pakten og folkeretten, noe daværende generalsekretær i FN tydelig uttalte seg for både før og etter. Dermed var invasjonen av USA ulovlig (FN-sambandet, 2021(b)).

Norges regjering besluttet i 2003 at Norge ikke skulle delta i den militære maktbruken i Irak. Vurderingen var midlertidig ikke basert på folkeretten i seg selv, men som en politisk helhetsvurdering skriver Grung og Heier (Grung & Heier, 2021, s. 137-138). Norges Utenriksdepartement ga ikke en bestemt konklusjon av den folkerettslige vurderingen, bare at det ikke var et tydelig grunnlag for maktbruk (Grung & Heier, 2021, s. 138). Stortingets enighet om Norges deltakelse i konflikten i Irak skulle utføres eller ikke, hadde to begrunnelser. Den ene gikk ut på at det var tvilsomt folkerettslig grunnlag, og det andre at fredelige virkemidler ikke var brukt opp. Folkeretten i seg selv blir ikke særlig tolket i fremstillingen, og hadde dermed en uklar fremstilling (Grung & Heier, 2021, s. 139).

Metode og materialvalg

Problemstillingen i denne oppgaven går ut på hvordan lærebøker på 10. trinn forklarer og fremstiller krigen i Afghanistan og i Irak, og for å svare på dette benyttes metoden som heter kvalitativ innholdsanalyse. Metoden kalles også ofte for en dokumentanalyse og handler om å innhente data som allerede eksisterer, som analyseres for å finne sammenhenger og relevant informasjon om det man ønsker å studere (Johannesen, 2019, s. 97). Ifølge Bratberg skal tekstene som blir brukt i en innholdsanalyse være tydelig avgrenset, og bygge på målbart innhold i et sett definerte tekster. Han kaller disse tekstene for «*klart definert empirisk materiale*» (Bratberg, 2019, s.118). Dette faller de tre utvalgte lærebøkene under, da de alle blant annet er skrevet ut fra kompetansemål i læreplanene fra Utdanningsdirektoratet gjennom årene. I denne oppgaven blir det sett nærmere på begrepsbruk i de ulike lærebøkene, og hva de fokuserer på. Her er det benyttet tre analytiske kategorier, og vil gjøre det oversiktlig for leseren (Bratberg, 2019, s.119). I denne oppgaven blir det brukt tre bøker, og validiteten kunne blitt styrket gjennom å bruke flere bøker. Det er kun brukt tre fordi det vil gjøre at bøkene vil bli grundigere utforsket, og det vil være mer tid til å analysere hver bok. Søkelyset skal som nevnt tidligere ligge på hvilke begreper som blir anvendt i lærebøkene, om brudd på folkeretten fremstilles, og om Norges deltakelse i krigene omtales.

Lærebøkene

Det er et tidsskille på 8 år mellom de tre lærebøkene som skal analyseres. Det kan gi oss et innblikk i hvordan man presenterer temaet i nyere tid i forhold til tidligere. To av lærebøkene er utgitt i 2008. Den ene er Kosmos 10, som er utgitt av forlaget Fag og Kultur AS. Det er 1. utgave som blir brukt i denne oppgaven, og forfatterne er John Harald Nomedal og Ståle Bråthen. Læreboken er utviklet etter *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006*. Den andre læreboken er Underveis- historie 10, som er skrevet av Harald Skjønberg. Det er 1. utgave som er utgitt i 2008, og forlaget er Gyldendal. Boken tar for seg nyere historie, fra 1945 til i dag. Den tredje boken er Nye makt og menneske- 10 Historie. Den er skrevet av Terje Helland og utgitt i 2016 av Cappelen Damm AS. Den er skrevet etter revidert læreplan i 2013.

Grunnlaget for valg av disse bøkene er bøkernes relevante innhold, og bøkernes tilgjengelighet. Alle lærebøkene er skrevet ut fra LK06, i tillegg til at den ene boken er ut fra den reviderte læreplanen i 2013. Det er med på å skape mer validitet, og skal være enklere å sammenlignes da de har hatt det samme utgangspunktet- altså læreplanverket. Grunnen til at det ikke er

analysert noen bøker som er skrevet ut fra LK20, er fordi det har vært få tilgjengelige, og at de som har vært tilgjengelige ikke har inneholdt relevant stoff for oppgaven.

Læreplanen

I denne oppgaven blir det sett på kompetansemål etter 10. trinn, da bøkene er beregnet for ungdomstrinnet. Det er to kompetansemål som passer best til temaet i LK20, og de lyder som følger: «gjøre rede for årsaker til og konsekvenser av sentrale historiske og nåtidige konflikter og reflektere over endringer av noen forutsetninger kunne ha hindret konfliktene» og «gjøre rede for årsaker til og konsekvenser av terrorhandlinger og folkemord, som holocaust, og reflektere over hvordan ekstreme holdninger og ekstreme handlinger kan forebygges» (Utdanningsdirektoratet, 2020, SAF01-04). Det aller mest sentrale her er konsekvenser av terrorhandlinger når det kommer til folkeretten før og under krig. I LK06 var kompetansemålene inndelt etter geografi, samfunnskunnskap og historie. Kompetansemålet som kan knyttes tettest opp mot temaet i denne oppgaven er som følger: «lage spørsmål om sentrale internasjonale konflikter på 1900-tallet og i vårt eget hundreår, formulere årsaksforklaringer og diskutere konsekvenser av konfliktene» (Utdanningsdirektoratet, 2006, SAF01-01). Dette kompetansemålet tilhører historiedelen av faget.

I LK20 skal man gjøre rede for årsaker og konsekvenser, og reflektere over hvordan man kunne forebygget eller hindret konfliktene. I LK06 skal man lage spørsmål til temaet, og formulere og diskutere årsaksforklaringer og konsekvenser. Det er en forskjell på disse kompetansemålene, hvor i LK06 er fokuset rent på årsaksforklaringer og konsekvenser. Det er noe LK20 også har med, men de har i tillegg valgt å sette søkelys på å reflektere og hvordan man kan forhindre og forebygge konfliktene. Det er interessant å se på om lærebøkene har med noen refleksjoner over forhindring av krigene, og se hvordan lærebøkene passer til nåværende kompetansemål i LK20.

Resultat og drøfting

De tre lærebøkene vi skal benytte oss av er som sagt Nye makt og menneske- historie 10, Kosmos 10 og Underveis- historie 10. Alle lærebøkene inneholder litt lærestoff om både krigen i Afghanistan og i Irak, men med ulike prioriteringer. Det gjelder både hvor mye de skriver om de, hvordan de vinkler det og hva de ser på som viktig å belyse i krigene. For å sammenligne innholdet i lærebøkene av de to krigene, er det oversiktlig å lage en tabell over folkerettslige begreper knyttet til krig, som jeg tidligere har definert. Begrepene blir delt inn i to tabeller, hvor den ene inneholder folkerettslige begrep som finner sted i lærebøkene knyttet til krigene i Irak og Afghanistan, og den andre tabellen inneholder begreper som blir brukt om den norske deltakelsen i krigene. Det vil da bli en større oversikt over hva bøkene fokuserer og legger vekt på.

Tabell 1: folkerettslige begreper knyttet til krigene i Irak og Afghanistan i lærebøkene

Lærebøker	Krigen i Afghanistan	Irak-krigen
Nye makt og menneske, 10 historie (2016)	<ul style="list-style-type: none">▪ <i>Krig</i> mot terrorismen▪ Militære jakten på terroristene	<ul style="list-style-type: none">▪ Irak angrepet av militærstyrke (...)
Underveis – historie 10 (2008)	<ul style="list-style-type: none">▪ Militære kamper▪ NATO- støttet opp om USAs angrep	<ul style="list-style-type: none">▪ Irak angrepet på feil grunnlag▪ Hundretusenvis irakere drept i militære angrep (...)
Kosmos 10 (2008)	<ul style="list-style-type: none">▪ USA gikk til krig mot Taliban▪ Med støtte fra NATO▪ Taliban kjempet mot styrkene fra FN	<ul style="list-style-type: none">▪ FNs sikkerhetsråd▪ Uten støtte fra FN▪ FNs generalsekretær▪ Strid med FNs regler

I tabellen ovenfor ser vi hvilke folkerettslige begreper knyttet til de to krigene som de tre lærebøkene har valgt å belyse. Begreper knyttet til folkerett, FN og FNs sikkerhetsråd, er det svært få av. Nye makt og menneske nevner ikke begreper som omhandler FN eller noe direkte om folkerett. Dette gjelder også Underveis historie 10. Det er kun Kosmos 10 som knytter krigene opp mot FN. Kosmos 10 benytter ikke direkte begrepet «folkerett», men de nevner FNs sikkerhetsråd, FN, FNs generalsekretær, og «i strid med FNs regler» som vi kommer nærmere inn på nedenfor. Grunnen til at de to andre bøkene ikke knytter folkerettslige begreper til krigene kan være mange. En av grunnene kan være at de ikke ønsker å dra inn FN som er et annet tema i den samfunnsfaglige delen som kan være for å unngå å komplisere

tekstene mer enn nødvendig, men det kan igjen føre til at elever ikke vil få sett sammenhenger mellom krig og folkerett. Elever klarer ikke nødvendigvis å se dette på egenhånd, og må få det direkte vist og fortalt.

Det er dog noen begreper og setninger som vi kan knytte til folkerett i de ulike bøkene. I omtalelsen av angrepet på Afghanistan nevner Nye makt og menneske 10 begrepet krig, og det i sammenheng med USAs krig mot terrorismen. I tillegg til det har de anvendt «militære jakten på terroristene». Disse begrepene/setningene er ikke direkte tilknyttet folkeretten, men militære begrep og krig er det regler for i folkeretten. Underveis historie 10 bruker begrep som militære kamper og NATO. De skriver at NATO støttet opp mot USAs angrep (Skjønberg, 2008, s. 167). NATO-paktens artikkel 5 handler om gjensidig hjelp om medlemsstater blir angrepet, altså kollektivt selvforsvar (Ulfstein, 2016, s. 42). Det vil si at læreboken formidler at USA hadde støtte fra en stor organisasjon, og land som Storbritannia var med på å angripe Afghanistan tilbake gjennom kollektivt selvforsvar. Dette har også læreboken Kosmos 10 belyst i avsnittet om angrepet på Afghanistan. Denne læreboken er også den eneste av de tre som anvender organisasjonen «FN» i teksten om angrepet på Afghanistan, men bare i sammenheng med at Taliban og andre opprørsgrupper har kjempet mot NATO og FN (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 185). Lærebøkene Kosmos 10 og Underveis sitt fokus på at NATO støtter angrepet på Afghanistan kan være med på å bygge opp et syn på at USA gjorde det rette og lovlige. Folkerettseksperterne Hellestveit og Nystuen skriver i boken «Krigens folkerett» at det aldri forelå noen FN-mandat i bunn av angrepet på Afghanistan, og de stiller spørsmål til om måter operasjonene USA utførte i Afghanistan bryter med de folkerettslige forpliktelsene (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 78-79). Bildet som blir skapt i bøkene av at USAs angrep på Afghanistan var i sin fulle rett kan derfor motstride folkerettseksperters syn og realiteten. Det kan være med på å skape et falskt bilde av hvordan det egentlig var, og elever vil ikke se det store og viktige bildet med folkerett i og under krig.

Når det gjelder Irak-krigen, står det i Nye makt og menneske at Irak ble angrepet av militærstyrke satt sammen av mange nasjoner som var ledet av USA og Storbritannia (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 169). Det er det eneste folkerettslige begrepet som kan knyttes opp til krig som er nevnt i avsnittet om Irak-krigen. Som nevnt tidligere lå det ikke noe FN-mandat i bunn for operasjonen, og dermed var det et brudd på FN-pakten (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 73). Dette er ikke noe læreboken henviser til, foruten at de skriver at mange land hadde demonstrasjoner mot krigen (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 171).

Elevene vil dermed ikke få med seg at det var brudd på FN-pakten og folkeretten uten at de kan tolke det selv eller av at læreren forteller dette. I læreboken *Underveis* står det at Irak ble angrepet på feil grunnlag, og dette er direkte koblet til brudd på folkeretten. Det står også at hundretusenvise av irakere var drept i militære angrep, og tar opp mange konsekvenser av angrepet både da og i senere tid (Skjønsberg, 2008, s. 170). Det er med på å synliggjøre for elevene at USA gikk til angrep uten gyldig grunnlag og støtte fra FN. Teksten henviser dermed til brudd på folkeretten om elevene sitter med god nok kunnskap om hva folkeretten går ut på fra før.

Som nevnt tidligere, er det kun *Kosmos 10* som drar inn FN-omhandlende ord i teksten om Irak-krigen. I tabellen ser vi at de blant annet nevner FNs sikkerhetsråd, og det i sammenheng med at USA forsøkte å få med Sikkerhetsrådet på å angripe Irak. De skriver også at USA og flere allierte land valgte å gå til krig, og det uten støtte fra FN (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 188). Læreboken nevner også at FNs generalsekretær kritiserte angrepet på Irak, og at han mente at angrepet var i strid med FNs regler (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 188). Det er med på å klargjøre for elevene at USA gikk til krig selv mot FNs anbefalinger og støtte. Det viser også til at boken konkluderer med tydelig brudd på folkeretten, noe elevene vil kunne oppfatte. Et spørsmål vi kan stille oss er hvorfor lærebøkene ikke bruker begrepene FN-pakten eller FN-mandat. Det er to sentrale begrep i henhold til folkerett og FN som organisasjon, men kan det være fordi det er to begreper de måtte forklart nærmere? Det er ikke selvbeskrivende begreper, og ville kanskje tatt for stor plass i teksten om disse to krigene. Men om de to begrepene er nevnt og forklart tidligere i lærebøkene, kunne de nevnt dem uten å måtte forklart hva de betyr. Ved å bruke disse begrepene vil elevene kunne sett større sammenhenger mellom folkerett og krig.

Tabell 2: Begreper brukt om den norske deltakelsen i krigene

Lærebøker	Krigen i Afghanistan
Nye makt og menneske, 10 historie (2016)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Internasjonale militære styrker, deriblant Norge (...)
Underveis – historie 10 (2008)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Norge har nå (2009) ca. 5000 soldater i (...) ▪ Norske soldater er med (...) fordi regjeringen (...)
Kosmos 10 (2008)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Norge deltok med militære styrker (i 2008)

Tabellen ovenfor inneholder en oversikt over begreper brukt om den norske deltakelsen i krigen i Afghanistan og i Irak. Her kan vi se at den norske deltakelsen er generelt lite nevnt under krigen i Afghanistan. Det er ingen under Irak-krigen, og derfor er den utelatt fra tabellen. Hvorfor er det sånn? En av grunnene til det kan være fordi at daværende statsminister Bondevik viste til at det ikke forelå et folkerettslig grunnlag for bruk av makt, og at Norge ikke skulle delta i angrepet (Grung og Heier, 2021, s. 138). Dermed er kanskje utelatelsen av Norges posisjon i Irak-krigen utelatt med tanke på å ikke bruke plass i teksten. Men igjen kunne det bidratt til å fremme folkerettslig spørsmål for elevene, og de ville sett Norges syn på angrepet.

Ulfstein stiller spørsmål til Norges begrunnelse for deltakelse i krigen i Afghanistan, og mener statsministerens forklaring er for tynn som nevnt tidligere (Grung og Heier, 2021, s. 135). Det kan være at enkelte av lærebøkene ikke omtaler mye om Norges deltakelse i krigen i Afghanistan med tanke på usikkerheten rundt folkerettsekspertene. I tillegg til dette er lærebøkene skrevet med et norsk syn, og dermed legges det føringer på hva som blir nevnt og ikke. Nye makt og menneske nevner Norge kort i en setning om internasjonale styrkers innrykk i landet fordi mange trodde al-Qaidas ledelse ble holdt skjult der (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 168). Det er ikke nevnt årstall foruten 2001 i en tidligere setning. Dermed kan det tydes at Norge var med på å rykke inn i Afghanistan, noe de ikke var. Norge bidro nemlig til OEF (Operation Enduring Freedom) i Afghanistan som besto av mineryddere, spesialstyrker og eksplosiveksperter, og deretter med seks F16-jagerfly og et Herkuls-fly i 2002 (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 78). Norge stilte også med styrker til ISAF som ble opprettet av FNs sikkerhetsråd 20. desember i 2001, og ble etablert for å støtte Afghanistans styresmakter etter Taliban-bevegelsens utdriving av Kabul høsten 2001 (Hellestveit &

Nystuen, 2020, s. 71-72). Kosmos 10 skriver at konflikten i Afghanistan fortsatt holdt på i 2008 da læreboken ble skrevet, hvor Norge fortsatt deltok med militære styrker (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 185). Nye makt og menneske og i Kosmos 10 er det ikke tydelig hva Norge bidro med foruten generelt ordene «militære styrker». Disse to lærebøkene viser Norges deltakelse på to ulike måter gjennom at Nye makt og menneske skriver som at det tyder på at Norge var med på innrykket i Afghanistan i 2001, mens Kosmos bare nevner at Norge deltok med militære styrker i 2008.

Underveis historie 10 er læreboken med en større del om Norges deltakelse i krigen i Afghanistan. Det er et avsnitt med begrunnelser til hvorfor Norge «er med i denne kampen». Boken opplyser elevene om at Norge hadde den gang (i 2009) ca. 5000 soldater i Afghanistan (Skjønberg, 2008, s. 167). Skjønberg, som er lærebokens forfatter, skriver også at den norske regjeringen ønsker å være med på å bekjempe terrorismen. Også at regjeringen mener at det er nødvendig med bistand fra utenlandske soldater mot Taliban, nettopp for at jenter skal få gå på skole og lignende (Skjønberg, 2008, s. 168). Grunner til at læreboken tar legger frem begrunnelser for hvorfor Norge bidro i Afghanistan kan være for å forklare hvordan det er i landet. Boken kommer med flere eksempler, og det å inkludere Norges deltakelse i krigen kan være med på å vekke mer følelser og tilknytning hos elever som leser teksten. Men boken tar ikke for seg skepsisen av Norges og andres deltakelse i krigen. Som tidligere sagt støttet Norge OEF som et uttrykk for kollektivt selvforsvar av USA (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 78). hvor langt selvforsvarsretten til USA faktisk strakte seg ble det betydelige uenigheter om mellom stater utover 2000-årene (Hellestveit & Nystuen, 2020, s. 78-79). Dette er noe ikke lærebøkene viser til, som gjør at elevene ikke får sett hele bildet.

Konklusjon

Vi kan se gjennom resultatene og drøftingsdelen at disse tre lærebøkene har ulike tilnærminger til formuleringer og utforming av innhold i krigen. Alle lærebøkene inneholder litt lærestoff om både krigen i Afghanistan og i Irak, men har ulikt innhold av folkerettslige begreper og norsk deltakelse i krigene. Læreboken som anvender flest folkerettslige begreper knyttet til krig er Kosmos 10. Dette gjelder både under krigen i Afghanistan, og spesielt i omtalelsen av krigen i Irak hvor begreper som FNs sikkerhetsråd og «i strid med FNs regler» ol. blir brukt. Boken konkluderer med folkerettslig brudd, og det er den eneste boken som gjør dette tydelig. Det er dog bare Irak-krigen som blir sett på som folkerettslig brudd i læreboken, og konflikten i Afghanistan blir ikke fremstilt som det. Nye makt og menneske 10 og Underveis- historie 10 fremstiller ikke angrepene som direkte brudd på folkeretten. Foruten Underveis som skriver at Irak ble angrepet på feil grunnlag, og dermed er det opp til tolkning for elevene. Når det kommer til Norges deltakelse i krigen i Afghanistan, er det Kosmos 10 og Nye makt og menneske som nevner minst hvor de bare har en kort setning om at Norge bidro i krigen. Underveis har valgt å gi det en større plass, da de har med et avsnitt om grunner til Norges deltakelse. Ingen av bøkene skriver noe om norsk deltakelse i Irak-krigen.

Ingen av lærebøkene benytter seg av begrepet folkerett. Det er uheldig med tanke på at det er et veldig relevant begrep knyttet til før og under krig, og spesielt i krigen i Afghanistan og Irak-krigen. Men sett opp mot læreplanen på den tid, LK06, blir ikke begrepet «folkerett» anvendt, som kan ha en påvirkning i hvorfor det ikke blir brukt. Det samme gjelder den nye læreplanen LK20, hvor det heller ikke blir brukt. Lærebøkene bruker andre begreper knyttet til folkerett, men det blir satt mer opp til hver enkelt elev om hvordan man tolker det. Omtalelsen av den norske deltagelsen er derimot liten, som er litt dumt med tanke på at lærebøkene er norske.

Litteraturliste

Bratberg, Ø. (2019). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. (2. utgave). Cappelen Damn Akademisk.

De Forente Nasjoners Pakt. (1945). *De forente nasjoners pakt*. Lovdata. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1945-06-26-1>

FN-Sambandet. (2021, 9. september(e)). *Afghanistan*. Hentet fra <https://www.fn.no/Konflikter/afghanistan>

FN-Sambandet. (2020, 21. desember(a)). *FN-pakten*. Hentet fra <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/fn-pakten>

FN-Sambandet. (2020, 18. desember(b)). *Folkerett*. Hentet fra <https://www.fn.no/tema/konflikt-og-fred/folkerett>

FN-Sambandet. (2021, 28. juli(a)). *Hva er FN?*. Hentet fra <https://www.fn.no/om-fn/hva-er-fn>

FN-sambandet, (2021, 28. april(b)). *Irak-krigen 2003*. Hentet fra <https://www.fn.no/Konflikter/irak-krigen-2003>

FN-Sambandet. (2021, 21. januar(c)). *Menneskerettigheter*. Hentet fra <https://www.fn.no/tema/menneskerettigheter/menneskerettigheter>

FN-sambandet. (2021, 21. oktober(b)). *Norge og FN*. Hentet fra <https://www.fn.no/om-fn/norge-og-fn>

FN-sambandet. (2020(c)). *Sikkerhetsrådet*. Hentet fra <https://www.fn.no/om-fn/fns-hovedorganer/sikkerhetsraadet>

Grung, M. E. & Heier, T. (Red.). (2021). *Stortinget og den lange krigen, 1991-2021*. Gyldendal.

Hellestveit, C. & Nystuen, G. (2020). *Krigens folkerett, Norge og vår tids kriger*. Universitetsforlaget.

Ingvaldsen, B. & Kristensen, I. (2016). *Nye makt og menneske 10 historie*. Cappelen Damn.

Johannessen, A., Tufte, P. A., Christoffersen, L. (2019). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Abstrakt forlag.

Nomedal, J. H. & Bråthen, S. (2008). *Kosmos 10 samfunnsfag for ungdomstrinnet*. Fagbokforlaget.

Kosmos 8-10. (U.Å.). *Kunnskapsløftets kompetansemål i samfunnsfag*. Hentet fra https://kosmos.portfolio.no/read_container/de7f486b-c51d-4eab-956b-e212ab17b995

Lillestrøm, B. S. (2016). *Menneskerettigheter i samfunnsfag: en lærebokanalyse*. [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo. Hentet fra https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/52129/Master_BSLillestrom.pdf?sequence=1&isAllowed=y

NOU 2016:8. (2016). *En god alliert- Norge i Afghanistan 2001-2014*. Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-8/id2503028/>

Malme, S. M. (2021). *FoU-oppgave*. [FoU-oppgave]. Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet. Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2784989/no.ntnu%3ainspera%3a80922429%3a33516182.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Reine-Nilsen, M. (2022). Russland, Ukraina og folkeretten: Kan Putin straffes? *Lovdata*. Hentet fra https://lovdata.no/artikkel/russland_ukraina_og_folkeretten_%C2%ABkan_putin_straffes%C2%BB/3835

Skjønberg, H. (2008). *Underveis Historie 10 samfunnsfag for ungdomstrinnet*. Gyldendal.

Ulfstein, G. (2014). *Folkerett før og under krig*. Hentet fra <https://www.nupi.no/Skole/HHD-Artikler/2014/Folkerett-foer-og-under-krig>

Ulfstein, G. (2002). *Terror og folkerett*. Hentet fra <http://ulfstein.net/wp-content/uploads/2012/10/UlfsteinTerrorLoR.pdf>

Ulfstein, G. (2016). *Hva er folkerett*. Universitetsforlaget.

Utdanningsdirektoratet. (2020). *Kompetansemål og vurdering*. Kompetansemål etter 10. trinn. Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv147?lang=nob>

Utdanningsdirektoratet. (2006). *Læreplan i samfunnsfag (SAF1-01)*. Kompetansemål etter 10. trinn. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/SAF1-01/Hele/Kompetansemaal/etter-10.-arssteget>